

ЛЕВ ТОЛСТОЙ
ИЗ ЗАПИСКИТЕ НА КНЯЗ Д.
НЕХЛЮДОВ
ЛЮЦЕРН

Превод от руски: Георги Константинов, 1956

chitanka.info

ИЗ ЗАПИСКИТЕ НА КНЯЗ Д. НЕХЛЮДОВ^[0]

8 юли

Снощи пристигнах в Люцерн и отседнах в най-добрия тукашен хотел „Швейцерхоф“.

„Люцерн, старинен кантонален град, разположен върху брега на езерото на четирите кантона — казва Murray, — е едно от най-романтичните места в Швейцария; в него се кръстосват трите главни пътя и само на един час пътуване с параход се намира планината Риги^[1], от която се открива един от най-великолепните изгледи в света.“

Справедливо или не, другите *гидове* казват същото и затова пътешественици от всички нации, особено англичани, в Люцерн — с лопата да ги ринеш.

Великолепната пететажна сграда на „Швейцерхоф“ е построена неотдавна на крайбрежната улица, над самото езеро, на същото онова място, където някога е имало дървен, покрит, лъкатушен мост, с кули по ъглите и икони по гредите на покрива. Сега, поради огромния наплив на англичанки, поради техните нужди, техния вкус и техните пари, старият мост е съборен и на негово място са направили павирана, права като пръчка, крайбрежна улица; на тази улица построили прави четириъгълни пететажни къщи; а пред къщите посадили два реда липички, поставили им подпорки, между липичките, както е прието, сложили зелени пейки. Това е място за разходка; тук ходят нагоре-надолу англичанки с швейцарски сламени

шапки и англичани в здрави и удобни дрехи и се радват на своето произведение. Може би тези павирани улици и сградите, и липичките, и англичаните биха били много хубави някъде другаде — но само не тук, сред тази чудно величава и едновременно неизразимо хармонична и нежна природа.

Когато се качих горе в своята стая и отворих прозореца към езерото, красотата на тази вода, на тези планини и на това небе в първия миг буквально ме ослепи и покърти. Почувствувах вътрешно беспокойство и нужда да изразя някак изблика на нещо, което изведнъж препълни душата ми. Поиска ми се в тази минута да прегърна някого, силно да го прегърна, да го погъделичкам, да го ощиша, изобщо да направя с него и със себе си нещо необикновено.

Беше седем часът вечерта. През целия ден бе валял дъжд и сега времето се проясняваше. Синьото като горяща сяра езеро, с малките като точки лодки и техните чезнещи следи, неподвижно, гладко, като че изпъкнало, се разстилаше пред прозорците между разнообразните зелени брегове, губеше се в далечината, стеснено между две грамадни скалисти издатини, и тъмнеейки, преливаше и изчезваше в натрупаните една над друга долини, планини, облаци и ледници. На преден план се виждаха влажни, светлозелени полегати брегове, покрити с тръстика, ливади, градини и вили; по-нататък — тъмнозелени залесени издатини и по тях развалини от замъци; в дъното — неясна белолилава планинска далнина с чудновати скалисти и беломатови снежни върхове; и всичко е залято с нежната, прозрачна синева на въздуха и осветено от проникналите през разкъсаното небе горещи лъчи на залеза. Нито в езерото, нито по планините, нито на небето няма ни една цялостна линия, нито един чист цвят, нито един повтарящ се момент — навсякъде движение, несиметричност, чудатост, безкрайна смес и разнообразие от сенки и линии и във всичко се чувствува спокойствие, нежност, единство и неизбежна красота. И тук сред неопределената, сложна, волна красота, точно пред моя прозорец, глупаво изкуствено стърчеше бялата пръчка на крайбрежната улица, липичките с подпорки и зелените пейки — бедни, просташки човешки произведения, които не са потънали като далечните вили и развалини в общата хармония на красотата, а, напротив, грубо ѝ противоречат. Непрекъснато моят поглед неволно се сблъскваше с тази ужасно права линия на крайбрежната улица и

мислено искаше да я отстрани, да я унищожи като петно, което се чернее на носа под окото; но крайбрежната улица с разхождащите се англичани оставаше на мястото си и аз неволно се стараех да насоча погледа си тъй, че да не я виждам. Научих се да гледам тъй и до обяд самичък се наслаждавах на онова непълно, но толкова по-сладко мъчително чувство, което изпитваш при самотно съзерцаване на красотата на природата.

В седем и половина ме извикаха да обядвам. В една голяма, великолепно наредена стая, в долния етаж, бяха сложени две дълги маси най-малко за стотина души. Три-четири минути продължи мълчаливото движение на събиращите се гости: шумолене на рокли, леки стъпки, тихи разговори с крайно учтивите и елегантни келнери; и всички прибори бяха заети от мъже и дами, доста красиво, дори богато и изобщо необикновено чисто облечени. Както навсякъде в Швейцария по-голямата част от гостите са англичани и затова главните черти на общия стол са строго, признато от закона приличие и необщителност — не от гордост, а от липса на нужда за близост, и самотно доволство от удобното и приятно задоволяване на своите нужди. Отвсякъде блестят бели дантели, бели якички, естествени и изкуствени зъби, бели лица и ръце. Но лицата, някои от които са доста красиви, изразяват само съзнание за собствено благосъстояние и пълна липса на внимание към всичко околното, което не се отнася пряко до собствената им особа, и белите ръце с пръстени и с дамски ръкавици без пръсти се движат само когато трябва да оправят якичките, да разрежат говеждото и да си налеят вино в чашата: никакво душевно вълнение не показват техните движения. Семействата от време на време тихо си разменят по няколко думи за приятния вкус на някоя от гозбите или виното и за красивия изглед от планината Риги. Самотните пътешественици и пътешественички седят един до друг самотни, мълчаливи, дори без да се поглеждат. Ако понякога между тези сто человека се случи двама да разговарят помежду си, то е навярно за времето и изкачването на планината Риги. Ножовете и вилиците се движат по чиниите почти безшумно, ядене се взема по малко, грахът и зеленчуците се ядат непременно с вилица; келнерите, подчинявайки се неволно на общата мълчаливост, питат шепнешком какво вино ще поискате. На такива обеди винаги ми става тежко, неприятно и накрай тъжно. Все ми се струва, че нещо съм виновен, че съм наказан, както в детските години,

когато заради някоя лудория ме поставяха на стол и ми казваха иронично: „Почини си, мой любезни!“ в същото време, когато в жилите кипи младата ми кръв и от съседната стая се чуват веселите викове на братята ми. По-рано се стараех да се бунтувам срещу това чувство на потиснатост, което изпитвах на такива обеди, но напразно; всички тези безжизнени лица ми влияят непреодолимо и аз ставам също тъй безжизнен. Нищо не искам, не мисля, дори не наблюдавам. Отначало се опитвах да заговоря със съседите си, но освен фразите, които очевидно са повтаряни за стохиляден път на същото това място и за стохиляден път със същото лице, други отговори не получавах. А пък всички тези хора не са глупави и безчувствени и навярно у много от тези леденостудени хора блика също такъв вътрешен живот, както и у мене, у мнозина и много по-сложен и по-интересен. Тогава защо те се лишават от едно от най-хубавите удоволствия на живота — наслаждението на един от друг, наслаждението от човека?

Така ли беше в нашия парижки пансион, където ние, двадесет души от най-различни нации, професии и характери, под влияние на френската общителност, се събирахме в общия стол като на забава. Там веднага, от единия край на масата до другия, разговорът — изпъстрен с шеги и каламбури, макар и често на развален език — ставаше общ. Там всеки, без да се грижи какво ще излезе, бъбреше, каквото му дойдеше на ум; там ние си имахме свой философ, свой диспутант, свой *bel esprit*^[2], свой обект на шегите ни, всичко беше общо. Там, веднага след като обядвахме, ние вдигахме масата и — в такт или без такт — се впускахме по прашния килим да танцуваame *la polka*^[3] до мръкване. Там ние, макар и да бяхме кокетни, не много умни и почтени хора, но бяхме хора. И испанската графиня с романтичните си приключения, и италианският абат, който декламираше „Божествена комедия“ следобяд, и американският доктор, който имаше достъп в Тюйлери, и младият драматург с дългите коси, и пианистката, съчинила — по собствените й думи — най-хубавата полка в света, и нещастната красавица-вдовица с по три пръстена на всеки пръст — всички ние се държахме помежду си човешки, макар и повърхностно, но любезно и отнесохме кой бегли, кой искрени, сърдечни спомени един за друг. А при английските *table d'hôte*^[4] аз често мисля, като гледам всичките тези дантели, ленти, пръстени, напомадени коси и копринени рокли: колко ли жизнени

жени биха били щастливи и биха направили други хора щастливи с тия труфила. Странно е да се помисли колко приятели и любовници — най-щастливи приятели и любовници — седят тук един до друг, може би без да знаят това. И бог знае защо никога няма да узнаят това и никога няма да дадат един другому онова щастие, което могат да дадат тъй леко и което толкова много им се иска.

Стана ми тъжно, както винаги след такива обеди, и без да доям десерта, в най-невесело разположение на духа, тръгнах да се скитам из града. Тесните кални улици без осветление, дюкянчетата, които затваряха, срещите с пияни работници и с жени, тръгнали за вода или с шапчици, оглеждайки се, изтичаха по уличките покрай стените, не само не разсяха, а още повече засилиха тъжното разположение на духа ми. По улиците вече беше съвсем тъмно, когато, без да се озъртам наоколо, без всякая мисъл в главата, тръгнах към хотела, като се надявах чрез съня да се избавя от мрачното си настроение. Ставаше ужасно студено на душата ми, чувствувах се самотен, тежко ми беше, както понякога се случва без видима причина при преминаване на ново място.

Загледан право пред себе си, вървях по крайбрежната улица към „Швейцерхоф“, когато изведнъж ме поразиха звуците на странна, но извънредно приятна и нежна музика. Тези звуци мигновено ме съживиха. Сякаш някаква ярка, весела светлина проникна в душата ми. Стана ми приятно, весело. Притъпеното ми внимание отново се устреми към всички околнни предмети. И красотата на нощта и на езерото, към които преди бях равнодушен, изведнъж, като нещо ново, приятно ме порази. Неволно в един миг успях да забележа и навъсеното, със сиви петна по тъмната синева небе, осветено от изгряващата луна, и тъмнозеленото гладко езеро с отразяващите се в него светлинки, и замъглените планини в далечината, и крясъкът на жабите от Фрьошенбург^[5], и сипкавото свежо подсвиркване на пъдпъдъците от отвъдния бряг. Право срещу мене, на мястото, откъдето се чуха звуците и към което главно бе насочено моето внимание, видях в полумрака, посред улицата, събрана в полукръг тълпа, а пред тълпата, на известно разстояние, един мъничък човек в черна дреха. Зад тълпата и малкия човек, на тъмното сиво и синьо разкъсано небе, стройно се открояваха няколко черни тополи в

градината и величаво се издигаха от двете страни на старинна катедрала два строги игловидни върха на кули.

Аз се приближавах, звуците ставаха по-ясни. Разпознавах ясно далечните, сладко люлеещи се във вечерния въздух пълни акорди на китара и няколко гласа, които, изпреварвайки се един друг, не пееха мелодията, а тук-там, изпявайки най-характерните места, позволяваха тя да се чувствува. Мелодията наподобяваща мила и грациозна мазурка. Гласовете изглеждаха ту близки, ту далечни, чуваше се ту тенор, ту бас, ту гърлен фалцет с треперливи тиролски извивки. Това не беше песен, а лек, майсторски ескиз на песен. Не можех да разбера какво е това, но то беше прекрасно. Тези сладострастни слаби акорди на китарата, тази мила, лека мелодия и тази самотна фигурка на черното човече сред фантастичната обстановка на тъмното езеро, просветващата от време на време луна и мълчаливо издигащите се два грамадни върха на кулите, и черните тополи в градината — всичко това беше странно, но неизразимо прекрасно или ми изглеждаше такова.

Всички неясни, случайни впечатления от живота изведенъж получиха за мене значение и прелест. В душата ми сякаш цъфна свеж благоуханен цветец. Вместо умора, разсеяност, равнодушие към всичко в света, които изпитвах една минута преди това, аз изведенъж почувствувах нужда да обичам, сърцето ми се изпълни с надежда и безпричинна радост от живота. Какво да искаш, какво да пожелаеш? — мислех си неволно. — Ето я: от всички страни те обгръща красота, поезия. Вдъхвай я в себе си на широки, пълни глътки, колкото имаш сила, наслаждавай се, какво искаш повече! Всичко е твое, всичко е прекрасно...

Приближих се още. Мъничкият човек беше, както изглеждаше, странствуващ тиролец. Той стоеше пред прозорците на хотела, издал напред единия си крак, отметнал назад глава, и като подрънкваше на китарата, пееше на разни гласове своята грациозна песен. Изведенъж почувствувах нежност към този човек и благодарност за промяната, която той извика в мене. Певецът, колкото можах да видя, беше облечен във вехтичък черен редингот, косите му бяха черни, къси и на главата му имаше най-обикновена, проста, износена фуражка. В облеклото му нямаше нищо артистично, но смелата, детски весела поза и движенията му, с неговия дребен ръст, бяха и трогателни, и

едно-временно с туй представляваха забавно зрелище. При входа, по прозорците и балконите на великолепно осветения хотел стояха, светнали в облеклата си, широкополи госпожи, господа със снежнобели яки, вратарят и лакеят в златообщити ливреи; вън, в полукръга на тълпата и по-нататък по булеварда, между липичките, се бяха насьбрали и спрели изящно облечени келнери, готвачи в снежнобели шапки и куртки, прегърнати девойки и случайно разхождащи се хора. Всички, изглежда, изпитваха същото онова чувство, което изпитвах и аз. Всички стояха мълчаливи около певеца и внимателно слушаха. Беше съвсем тихо, само в паузите на песента, някъде далече, равномерно по водата долиташе звук от чук и откъм Фρюшенбург на сипкави трели се носеха гласове на жаби, прекъсвани от еднозвучното влажно свиркане на пъдпъдъците.

Малкото човече в тъмнината сред улицата пееше прехласнато като славей куплет след куплет и песен след песен. Макар че аз се приближих съвсем до него, пеенето му продължаваше да ми доставя голямо удоволствие. Слабият му глас беше извънредно приятен, а нежността, усетът и чувството за мярка, с които той владееше този глас, бяха необикновени и издаваха в него огромно природно дарование. Припевът на всеки куплет той пееше всеки път различно иличеше, че всички тези грациозни изменения му хрумваха свободно, мигновено.

В тълпата, и горе, в „Швейцерхоф“, и долу, на булеварда, се чуваше често одобрителен шепот и цареше почтително мълчание. По балконите и прозорците се трупаха все повече и повече наконтени, облакътени живописно в светлините на хотела мъже и жени. Ония, които се разхождаха, се спираха и в сенките на крайбрежната улица навсякъде около липичките стояха на групички мъже и жени. До мене, пушейки пури, стояха, малко отдалечени от тълпата, аристократически лакай и готвач. Готвачът чувствуваше силно прелестта на музиката и при всяка висока фалцетна нота възторжено и недоумяващо кимаше одобрително с глава на лакея и го побутваше с лакът, с изражение, което казваше: пее, не се шегува, а? Лакеят, по разлятата усмивка на когото забелязвах цялото изпитвано от него удоволствие, на побутванията на готвача отговаряше с вдигане на рамене, с което искаше да каже, че него мъчно можеш да го учудиш и че той е чувал много по-хубаво пеене от това.

В паузите на песента, когато певецът се изкашляше, аз запитах лакея кой е този певец и често ли дохожда тук.

— Дохожда два-три пъти в годината — отговори лакеят, — той е от Арговия^[6]. Ей тъй, живее от просия.

— А много ли има такива? — запитах аз.

— Да, да — отговори лакеят, неразбрали изведнъж онова, което го питах, но като вникна после в моя въпрос, добави: — О, не! Тук виждам само него. Други няма.

В това време малкото човече свърши първата песен, обърна ловко китарата и си каза нещо на своя немски patois^[7], което аз не можах да разбера, но което предизвика смях в околната тълпа.

— Какво казва? — запитах аз.

— Казва, че гърлото му било пресъхнало, би пийнал чаша вино — преведе ми лакеят, който стоеше до мене.

— Какво, наистина ли обича да пие?

— Но те всички са такива — отговори лакеят, като се усмихна и махна с ръка към него.

Певецът свали фуражката и като размаха китарата, приближи се до хотела. Отметнал глава назад, той се обърна към господата, които стояха по прозорците и балконите: „Messieurs et mesdames — каза той с полуиталиански, полунемски акцент и с ония интонации, с които фокусниците се обръщат към публиката, — si vous croyez que je gagne quelque chosse, vous vous trompez; je ne suis qu'un bauvre tiaple.“^[8] Той спря, известно време помълча; но тъй като никой нищо не му даде, отново метна китарата и каза: „A présent, messieurs et mesdames, je vous chanterai l'air du Righi.“^[9]

Горе публиката мълчеше, но продължаваше да очаква следващата песен. Долу тълпата започна да се смее, изглежда, затуй, че той се изразяваше тъй странно и затуй, че нищо не му дадоха. Аз му дадох няколко сантима, той ги прехвърли ловко от едната ръка в другата, пъхна ги в джоба на жилетката и като сложи фуражката, започна отново да пее прекрасната, нежна тиролска песничка, която той наричаше l'air du Righi. Тази песен, която той беше оставил като заключителна, бе по-хубава от всички предишни и от всички страни в нарасналата тълпа се чуваха звуци на одобрение. Той свърши. Отново размаха китарата, свали фуражката, протегна я напред, приближи на две крачки до прозорците и отново каза своята непонятна фраза:

„Messieurs et mesdames, si vous croyez que je gagne quelque chosse“, която той, изглежда, смяташе твърде сполучлива и остроумна, но в гласа и в движенията му забелязах сега известна нерешителност и детска плахост, които бяха особено поразителни при неговия дребен ръст. Елегантната публика стоеше все тъй живописно в светлината по балконите и прозорците, блеснала с богатите си облекла; някои с умерено приличен глас разговаряха помежду си очевидно за певеца, който стоеше пред тях с протегната ръка; други внимателно, с любопитство гледаха надолу тази малка черна фигурука, от един балкон се чу звучен и весел смях на младо момиче. Долу в тълпата все по-силно и по-силно се чуваше гълъчка и присмех. Певецът за трети път повтори своята фраза, но с още по-слаб глас и дори не я завърши и отново протегна ръка с фуражката, но веднага я отпусна. И за втори път от тези стотина блестящо облечени хора, които се бяха струпали да го слушат, нито един не му хвърли ни стотинка. Тълпата безжалостно се закиска. Мъничкият певец, както ми се стори, стана още по-мъничък, премести китарата в другата ръка, вдигна фуражката над главата си и каза: „Messieurs et mesdames, je vous remercie et je vous souhaite une bonne nuit“^[10] и нахлути фуражката си.

Тълпата се закикоти радостно и весело. От балконите започнаха постепенно да се прибират красивите мъже и жени, разговаряйки спокойно помежду си. По булеварда разходките се възобновиха. Мълчалива по време на пеенето, улицата отново се оживи, само няколко души, без да се приближават до него, гледаха отдалече певеца и се смееха. Чух как мъничкият човек избъбри нещо под носа си, обърна се и станал сякаш още по-малък, тръгна с бързи крачки към града. Веселяците, които го гледаха, вървяха след него все тъй на известно разстояние и се смееха...

Аз съвсем се обърках, не разбирах какво значи всичко туй и застанал на едно място, гледах несъзнателно в тъмнината отдалечаващия се мъничък човек, който вървеше бързо към града с широки крачки, гледах и смеещите се веселяци, които го следваха. Стана ми мъчно, тъжно и главно — срамно за малкия човек, за тълпата, за мене си, сякаш аз бях искал пари, на мене не бяха дали нищо и на мене се бяха присмивали. Аз, също без да се оглеждам, със свито сърце си тръгнах с бързи крачки към входа на „Швейцерхоф“.

Още не ми беше ясно онова, което изпитвах; само че нещо тежко, съмътно изпълваше душата ми и ме потискаше.

При великолепния осветен вход се срещнах с училиво отдръпващия се вратар и с едно английско семейство. Набитият, красив и висок мъж с черни английски бакембарди, с черна шапка и шал на ръката, в която държеше великолепен бастун, вървеше лениво, самоуверено под ръка с дамата, облечена в чудновата копринена рокля, с шапчица от блестящи панделки и прелестни дантели. До тях вървеше хубавичка млада госпожица с грациозна швейцарска шапка с перо, *à la mousquetaire*, изпод която около беличкото ѝ лице падаха меки дълги светлоруси букли. Пред тях подскачаше румено момиченце на около десет години, с пълнички бели коленца, които се виждаха под тънките дантели.

— Прелестна нощ — каза дамата със сладък, щастлив глас в момента, когато минавах край тях.

— Ohé! — промучи лениво англичанинът, който очевидно беше толкова доволен от живота си, че дори не му се говореше. И на всички тях, изглежда, им беше тъй спокойно, удобно, правдиво и легко да живеят, в лицата и в движенията им се изразяваше такова равнодушие към всеки чужд живот и такава увереност, че вратарят ще се отмести и ще им се поклони и че като се върнат, ще намерят чисти, уютни леглото и стаята си и че всичко туй трябва да бъде именно тъй, че на всичко това те имат пълно право — че аз изведнъж неволно им противопоставих странствуващия певец, който, уморен, може би гладен, засрамен, бягаше сега от смеещата се тълпа, разбрах какво притискаше така като тежък камък сърцето ми и почувствувах неизразима злоба към тези хора. Минах два пъти напред и назад край англичанина, и двата пъти с неизразимо наслаждение, без да се отдръпвам, го бълснах с лакътя си и като се спуснах по входното стълбище, втурнах се в тъмнината по посока към града, където се изгуби малкият човек.

Настигнах трима души, които вървяха заедно, и ги запитах къде е певецът; смеейки се, те ми го посочиха напред. Той вървеше сам, с бързи крачки; никой не се приближаваше към него, той, както ми се стори, все още си бъбреше нещо сърдито под носа. Изравних се с него и му предложих да идем някъде да изпием бутилка вино. Той вървеше

все тъй бързо и се обърна недоволно към мене; но като разбра каква е работата, спря.

— Че какво, няма да откажа, щом сте тъй добър — каза той. — Ето тук има малко кафене, може да се отбием — простишко е — прибави той, като сочеше една малка пивница, която беше още отворена.

Като каза „простишко“, мене неволно ми мина през ума да не отиваме в простишкото кафене, а да идем в „Швейцерхоф“, там, където бяха ония, които го бяха слушали. Въпреки че той, плахо развлнуван, на няколко пъти отказа да иде в „Швейцерхоф“, като казваше, че там е твърде парадно, аз настоях на своето и той, вече преструвайки се, че никак не е смутен, и размахвайки весело китарата, тръгна с мене назад по крайбрежната улица. Неколцина празноскитащи зяпачи, щом само приближих певеца, пристъпиаха към нас, ослушаха се в онова, което говорех, и сега, разменяйки си мисли, тръгнаха след нас и вървяха до самия вход, очаквайки навсярно още никакво представление от тиролеца.

Поисках бутилка вино от келнера, когото случайно срещнах в коридора. Келнерът се усмихна, изгледа ни и без да отговори нещо, изтича край нас. Старши келнерът, към когото се обърнах със същата молба, ме изслуша сериозно и като изгледа от краката до главата плахата, мъничка фигура на певеца, каза строго на вратаря да ни заведат в залата вляво. Залата вляво беше пивница за простия народ. В един кът на пивницата гърбава прислужничка миеше съдове и цялата мебелировка се състоеше от дървени маси и пейки. Келнерът, който дойде да ни прислужва, поглеждайки ни с кротка подигравателна усмивка и пъхнал ръце в джобовете, заприказва за нещо с гърбавата прислужничка. Той явно искаше да ни накара да забележим, че като се чувствува по обществено положение и достойнства неизмеримо повисоко от певеца, не само не му е обидно, но му е истински забавно да ни прислужва.

— Обикновено вино ли ще обичате? — каза той важно, като ми намигаше, гледайки моя събеседник и като преместваше кърпата от ръка в ръка.

— Шампанско, и то от най-хубавото — казах аз, като се стараех да си приdam колкото се може по-горд и величествен вид. Но нито шампанското, нито моят уж горд и величествен вид подействуваха на

лакея; той се усмихна, постоя малко, гледайки ни, без да бърза, погледна златния си часовник и с бавни крачки, сякаш се разхождаше, излезе от стаята. Скоро той се върна с виното и с още двама лакеи. Двамата седнаха край прислужничката и с весела внимателност и кротка усмивка на лицата ни се любуваха, както се любуват, родителите на милите си деца, когато те си играят мирно. Само гърбавата прислужничка като че ни гледаше не иронично, а със съчувствие. Макар да ми беше доста тежко и неудобно под огъня на тия лакейски очи да разговарям с певеца и да го черпя, аз се стараех да върша работата си колкото може по-свободно. На светлината аз го разглеждах по-добре. Той беше дребничък, пропорционално сложен, мускулест човек, почти джудже, с четинести черни коси, винаги разплакани големи черни очи без ресници и с необикновено приятна, миловидна устица. Носеше малки бакембарди, косите му бяха къси, облеклото просто и сиромашко. Той беше нечист, окъсан, обгорял и изобщо имаше вид на трудов човек. Приличаше по-скоро на беден търговец, отколкото на артист. Само в постоянно влажните очи и свитата устица имаше нещо оригинално и трогателно. Като го гледаш, би му дал от двадесет и пет до четиридесет години; а в същност той беше на тридесет и осем.

Ето какво ми разказа той за себе си с добродушна готовност и очевидна искреност. Той е от Арговия. Още като дете изгубил баща си и майка си, други роднини нямал. Никога не е имал никакво състояние. Учил дърводелство, но преди двадесет и две години се явило загниване в костта на едната му ръка, което му отнело възможността да работи. Още в детството си той имал влечението към пеенето и започнал да пее. Чужденците понякога му давали пари. Той направил от това професия, купил си китара и ето вече осемнадесет години странствува по Швейцария и Италия, пеейки пред хотелите. Целият му багаж е китарата и една кесия, където сега той има само франк и половина, с които трябва да преспи и да се нахрани тази вечер. Всяка година, вече за осемнадесети път, обикаля всички най-хубави, най-посещавани места в Швейцария: Цюрих, Люцерн, Интерлакен^[11], Шамони^[12] и тъй нататък; през St.-Bernard минава в Италия и се връща през St.-Gotard или през Савоя. Вече все по-мъчно ходи, защото при простуда чувствува, че болката в краката, която той нарича глерзухт^[13], всяка година се усилва и че очите и гласът му отслабват. Въпреки това той

сега тръгва за Интерлакен, Aix-les-Bains^[14] и, през малкия St.-Bernard, за Италия, която особено обича; изобщо, както изглежда, той е много доволен от живота си. Когато го запитах защо се връща в родината си, има ли там близки или дом и земя, неговата устица, като че нагъната, се събра във весела усмивка и той ми отговори:

— Oui, le sucre est bon, il est doux pour les enfants!^[15] — и намигна на лакеите.

Аз нищо не разбрах, но в групата на лакеите се засмяха.

— Нямам нищо, иначе бих ли тръгнал ей тъй — обясни ми той, — а отивам у дома, защото все пак нещо ме влече към родината.

И той още веднъж с хитро самодоволна усмивка повтори фразата: „Oui, le sucre est bon“ и добродушно се засмя. Лакеите бяха много доволни и се кискаха, само гърбавата прислужничка гледаше сериозно с големите си добродушни очи малкото човече и дигна шапката му, която той по време на разговора бе бутнал от пейката. Аз бях забелязал, че странствующите певци, акробатите, дори фокусниците обичат да се наричат артисти и затова на няколко пъти подхвърлях на своя събеседник, че той е артист, но той никак не се съгласяваше, че притежава това качество, а гледаше на работата, която върши, просто като на средство за препитание. Когато го запитах не съчинява ли самият той песните, които пее, той се почуди, че му се задава такъв странен въпрос, и отговори, че съвсем не, това са все старинни тиролски песни.

— Ами песента за Риги? Мисля, че тя не е старинна? — казах аз.

— Да, тя е съчинена преди петнадесетина години. Имаше в Базел един немец, много умен човек беше, той именно я съчини. Отлична песен! Да, съчини я за пътешествениците.

И той започна, като превеждаше на френски, да ми предава думите на песента за Риги, която видимо много му харесваше:

*Ако искаш да идеш в Rigi,
до Вегиса^[16] може и без обувки
(защото там отиват с параход),
а от Вегиса вземи голяма тояга,
едно момиче под ръка,
пък се отбий да пиеш чаша вино.*

*Само че не пий много,
зашото онзи, който иска да пие,
трябва преди туй да го заслужи...*

— О, отлична песен! — заключи той.

Лакеите намираха вероятно тази песен твърде хубава, защото се приближиха към нас.

— А музиката кой е съчинил? — запитах аз.

— Че никой... Знаете, тъй, за да пея на чужденците — трябва нещо новичко.

Когато ни донесоха лед и аз налях на своя събеседник чаша шампанско, нему, изглежда, му стана неудобно и той, като се озвърташе към лакеите, започна да се върти на своята пейка. Ние се чукнахме за здравето на артистите; той отпи половин чаша и намери за нужно да се замисли и да раздвижи дълбокомислено вежди.

— Отдавна не съм пил такова вино, је ne vous dis que ça^[17]. В Италия виното d'Asti е хубаво, но това е още по-хубаво. Ах, Италия! Колко е хубаво да бъдеш там! — добави той.

— Да, там знаят да ценят музиката и артистите — казах аз, желаейки да го насоча към неуспеха му пред „Швейцерхоф“ тази вечер.

— Не — отговори той, — що се отнася до музиката, там аз не мога да доставя удоволствие никому. Италианците сами са музиканти, каквито няма по целия свят; но аз само с тиролските песни. Все пак те за тях са ново нещо.

— А там господата по-щедри ли са? — продължавах аз с желанието да го накарам да сподели моята злоба към обитателите на „Швейцерхоф“. — Там не би се случило като тука от един огромен хотел, където живеят богаташи, сто души да слушат един артист и нищо да не му дадат...

Моят въпрос подействува съвсем не тъй, както очаквах. Той дори и не мислеше да им се сърди; напротив, моята бележка посрещна като укор за своя талант, който не извика награда, и се стараеше да се оправдае пред мене.

— Не всякога ще получиш много — отговори той. — Понякога и гласът се изгубва, умориш се — днес например скитах девет часа и пях

почти през целия ден. Трудно е. А важни господа са аристократите, понякога и не им се иска да слушат тиролски песни.

— Все пак, как може нищо да не дадат? — повторих аз.

Той не разбра моята забележка.

— Оставете това — каза той, — а тук най-важното е, че *on est très serré pour la police*^[18]. Тук по техните републикански закони не ви позволяват да пеете, а в Италия можете да ходите, колкото си искате, никой няма нито дума да ви каже. Тук, ако искат да ви позволят, ще ви позволят, а ако не искат — може и да ви затворят.

— Нима?

— Да. Ако веднъж ви направят забележка, а вие продължавате още да пеете, може и да ви затворят. Аз вече седях три месеца в затвор — каза той, като се усмихваше, сякаш това беше един от най-приятните му спомени.

— Ах, това е ужасно! — казах аз. — Че за какво?

— Така е у тях по новите закони на републиката — продължаваше той, като се въодушевяваше. — Те не искат да разберат, че трябва и беднякът да живее някак. Ако аз не бях сакат, щях да работя. А като пея, нима пакостя някому? Какво значи това? Богатите могат да живеят, както искат, а *un bauvre tiaple*^[19] като мене не бива и да живее. Какви са тия закони на републиката? Щом е тъй, ние не искаме република, нали, милостиви господарю? Ние не искаме република, ние искаме... искаме просто... искаме... — той малко се обърка — ние искаме естествени закони.

Аз налях още в чашата му.

— Вие не пиете — казах му аз.

Той взе чашата в ръка и ми се поклони.

— Зная какво искате — каза той, като примижа с очи и ми се закани с пръст: — вие искате да ме напиете, да видите какво ще правя; но не, няма да успеете.

— Защо ще искам да ви напия казах аз, — бих искал само да ви направя удоволствие.

Изглежда, стана му жал, че ме оскърби, обяснявайки зле моето намерение; той се смути, понадигна се и ме стисна за лакътя.

— Не, не — каза той, като ме гледаше умолително със своите влажни очи, — аз само се шегувам.

И след това произнесе някаква ужасно объркана духовита фраза, която трябваше да значи, че аз все пак съм добро момче.

— Je ne vous dis que ça! [20] — заключи той.

По този начин ние продължавахме да пием и да разговаряме с певеца, а лакеите, без да се стесняват, продължаваха да ни наблюдават и, изглежда, да ни се присмиват. Въпреки интересния ми разговор аз не можех да не ги забелязвам и признавам си, ядосвах се все повече и повече. Единият от тях стана, приближи се към малкото човече и като гледаше голото му теме, започна да се усмихва. Аз вече имах готов запас от злоба срещу обитателите на „Швейцерхоф“, която още не бях успял да стоваря на никого, и сега, признавам си, тази лакейска публика просто ме вбесяваше. Портиерът, без да сваля фуражката си, влезе в стаята и като опря лакът на масата, седна до мене. Това последно обстоятелство, засягайки моето самолюбие и суетността ми, окончателно ме раздразни и даде изблик на оная злоба, която ме потискаше и която се беше събирада в мене през цялата вечер. Защо при входа, когато съм сам, той ми се кланя унизително, а сега, защото седя с един странствуващ певец, той се разполага грубо до мене? Аз съвсем се ядосах с онази кипяща злоба на негодувание, която обичам у себе си, дори я засилвам, когато ме налита, защото ми действува успокоително и макар и за късо време ми дава някаква необикновена гъвкавост, енергия и сила на всичките ми физически и нравствени способности.

Аз скочих от мястото си.

— Защо се смеете? — извиках на лакея, чувствувајки как лицето ми бледнее и устните ми неволно потръпват.

— Аз не се смея, аз само тъй — отговори лакеят, като се отдръпваше от мене.

— Не, вие се смеете на този господин. И какво право имате да седите тук, когато има гости. Да не сте посмели! — извиках аз.

Вратарят замърмори нещо, стана и тръгна към вратата.

— Какво право имате да се смеете на този господин и да седите до него, когато той е гост, а вие сте лакей? Защо не ми се надсмивахте днес на обяд и не седнахте до мене? Затова, че той е облечен бедно и пее на улицата ли? Затова; а аз съм облечен в хубави дрехи. Той е беден, но е хиляди пъти по-добър от вас, в това съм уверен. Защото той никого не е оскърбил, а вие го оскърбявате.

— Но аз нищо... защо говорите тъй — отвърна плахо моят враг лакеят. — Нима аз му преча да седи.

Лакеят не ме разбираше и моят немски език отиваше на вята. Грубият портиер се опита да се застъпи за лакея, но аз се нахвърлих така стремително върху него, че портиерът се престори, че не ме разбира и махна с ръка. Гърбавата прислужничка, дали защото забеляза разгорещеното ми състояние и се уплаши да не избухне скандал, или защото споделяше моето мнение, взе моя страна и стараейки се да застане между мене и портиера, го уговоряше да мълчи, като казваше, че аз съм прав, а мене молеше да се успокоя. „Der Herr hat Recht; Sie haben Recht“^[21] — повтаряше тя.

Лицето на певеца беше съвсем жалко, изплашено и явно не разбирайки защо се горещя и какво искам, той ме молеше да се махнем по-скоро оттук. Но в мене все повече и повече се разпалваше жестоката словоохотливост. Припомних всичко: и тълпата, която му се надсмиваше, и слушателите, които нищо не му дадоха, и за нищо на света не исках да се успокоя. Мисля, че ако келнерите и портиерът не бяха тъй отстъпчиви, аз с удоволствие бих сбил с тях или бих пребил с тояга по главата някоя беззащитна английска госпожица. Ако в тази минута бях в Севастопол, с удоволствие бих се хвърлил да муша и сека в някой английски окоп.

— И защо ни доведохте с този господин тук, а не в онази зала? А? — продължавах да питам аз вратаря, като го хванах за ръката, за да не би да избяга. — Какво право имате да решавате по външния вид, че този господин трябва да бъде в тази, а не в другата зала? Нима щом плащат, не всички са равни в хотелите? Не само в републиката, но и в целия свят. Мръсна е вашата република!... Това ми било равенство! Англичани вие не бихте посмели да доведете в тая стая, същите ония англичани, които слушаха даром този господин, тоест всеки от тях му открадна по няколко сантима, които бяха длъжни да му дадат. Как посмяхте да посочите тази зала?

— Другата зала е заключена — отговори портиерът.

— Не — извиках аз, — не е вярно, не е заключена.

— Значи, вие знаете по-добре.

— Зная, зная, че вие лъжете.

Портиерът ми даде гръб и се отдалечи.

— Е! Излишно е да говоря — избъбра той.

— Не, не „излишно е да говоря“ — извиках аз, — а веднага ме заведете в залата.

Въпреки увещанията на гърбавата и молбите на певеца да си вървим, аз поисках да видя оберкелнера и тръгнах към залата заедно с моя събеседник. Оберкелнерът, като чу нервния ми глас и видя неспокойното ми лице, не ми възрази и с презрителна учтивост каза, че мога да ида, където искам. Не можах да докажа на портиера, че лъже, защото той се скри още преди да вляза в залата.

Залата наистина беше отключена, осветена и на една от масите седяха и вечеряха един англичанин и една дама. Макар че ни посочиха специална маса, аз и мръсният певец седнахме до самия англичанин и поисках да ни донесат там недопитата бутилка.

Англичаните отначало учудени, после озлобени погледнаха малкото човече, което седеше до мене ни живо, ни умряло; те си продумаха нещо, тя отмести чинията, зашумя с копринената си рокля и двамата изчезнаха. Зад стъклената врата видях как англичанинът говореше неща ядосано на келнера, сочейки с ръка непрекъснато към нас. Келнерът надникна през вратата. Аз с радост очаквах, че ще дойдат да ни изгонят и че най-после ще мога да излея върху тях своето негодувание. Но за щастие макар тогава това да ми беше неприятно, оставиха ни спокойни.

Певецът, който по-напред се отказваше от виното, сега бързо допи всичко, което бе останало в бутилката, само да може по-скоро да се измъкне оттука. Обаче, струва ми се, той ми благодари за черпнята, дълбоко разчувствуван. Плачливите му очи станаха още по-влажни и блъскави и той ми каза най-страницата, объркана фраза на благодарност. Но все пак тази фраза, в която той казваше, че ако всички биха уважавали артистите тъй, както ги уважавам аз, за него би било добре и че ми желае пълно щастие, ми беше доста приятна. Излязохме заедно в коридора. Тук бяха лакеите и моят враг — портиерът, който, изглежда, им се оплакваше от мене. Всички те, стори ми се, гледаха на мене като на умопобъркан. Оставил малкото човече да се изравни с цялата тази публика и в този момент с цялата почит, която можех да изразя във вида си, свалих шапка и стиснах ръката с вкочанилия му се изсъхнал пръст. Лакеите се престориха, че не ми обръщат никакво внимание. Само един от тях се засмя злъчно.

Когато певецът, след като се поклони за раздяла, изчезна в тъмнината, аз тръгнах към стаята си с желанието да заглуша всички тия впечатления и глупавата детска раздразненост, която тъй неочеквано ме беше връхлетяла. Но чувствуващи се твърде развълнуван, за да спя, аз отново се запътих към улицата, за да походя, докато се успокоя, и признавам, освен това със съмната надежда, че ще ми се удае случай да се счепкам с портиера, лакея или англичанина и да им докажа цялата тяхна жестокост, и най-важното — несправедливост. Но освен портиера, който, като ме видя, си обърна гърба, не срещнах никого и тръгнах самичък нагоре-надолу по крайбрежната улица.

„Ето, такава е странната съдба на поезията — разсъждавах аз, след като малко се успокоих. — Всички я обичат, дирят я, само нея желаят и дирят в живота, а никой, не признава силата ѝ, никой не цени това най-хубаво благо на света, не цени и не благодари на ония, които даряват това благо на хората. Попитайте, когото искате от всички тия обитатели на «Швейцерхоф»: кое е най-хубавото благо на света? И всички ѝли деветдесет и девет на сто с жълчен израз на лицето ще ви кажат, че най-хубавото благо на света са парите. «Може би тази мисъл не ви харесва и не хармонира с вашите възвишени идеи — ще каже той, — но какво да се прави, щом човешкият живот е тъй устроен, че само парите създават щастието на человека. Аз не мога да не позволя на своя ум да вижда света такъв, какъвто е — би прибавил той, — тоест, да вижда правдата.» Жалък е твоят ум, жалко е щастието, което желаеш, и ти си едно нещастно създание, което само не знае какво му е нужно... Защо всички вие сте напуснали своето отечество, близките си, работата и паричните си дела и сте се струпали в малкото швейцарско градче Люцерн? Защо всички вие тази вечер се тълпяхте по балконите и в почтително мълчание слушахте песента на малкия бедняк? И ако той искаше да пее още, вие още бихте мълчали и слушали. За пари, макар и за милиони, би ли било възможно всички вас да ви изгонят от отечеството и да ви съберат в малкото кътче Люцерн? Би ли било възможно за пари всички вас да ви съберат по балконите и в продължение на половин час да ви накарат да стоите мълчаливо и неподвижно? Не! Заставя ви да действувате и вечно ще ви подтиква по-силно от всички други двигатели на живота едно нещо: нуждата от поезия, която вие не съзнавате, но която чувствувате и

винаги ще чувствувате, докато все още има във вас нещо човешко. Думата «поезия» ви е смешна, вие я употребявате като подигравателен укор, вие допускате любовта към поетическите неща в децата и глупавите госпожици, и то като им се присмивате; за вас е необходимо положителното. Но именно децата гледат здраво на живота, те обичат и знаят онова, което трябва да обича човек, и онова, което дава щастие, а вас животът дотолкова ви е объркал и развратил, че вие се надсмивате на онова, което единствено обичате, и дирите единствено онова, което ненавиждате и което създава вашето нещастие. Вие тъй сте се объркали, че не разбирате задължението, което имате към бедния тиролец, който ви достави чиста наслада, а едновременно с това се смятате задължени даром, без полза и удоволствие, да се унижавате пред лорда и, кой знае защо, да му жертвувате своето спокойствие и своето удобство. Каква глупост, каква непонятна безсмыслица! Но не това ме порази най-силно тази вечер. Това непознаване на онуй, което дава щастие, тази безсъзнателност на поетическите наслади аз почти я разбирам или съм свикнал с нея, тъй като я срещам често в живота; грубата несъзнателна жестокост на тълпата също не беше нещо ново за мене; каквото и да говорят защитниците на народния разум, тълпата е сбогище, макар и на добри хора, които обаче общуват само с животинските, гнусните си инстинкти, и изразява само слабостта и жестокостта на човешката природа. Но как тъй вие, деца на един свободен, човечен народ, вие, християни, вие, просто хора, отговорихте със студенина и присмех на чистата наслада, която ви достави един нещастен молещ човек? Впрочем във вашето отечество има приюти за просяци. — Просящи няма, не бива да има, и не бива да има чувство на състрадание, върху което се крепи просията. — Но той се потруди, той ви създаде радост, той ви молеше да му дадете нещо от вашия излишък за труда му, от който вие се възползвахте. А вие го наблюдавахте от своите високи блестящи палати със студена усмивка, като рядкост и между вас — стотина щастливи, богати хора — не се намери нито един, нито една, която да му хвърли нещо! Засрамен, той избяга от вас; и безумната тълпа, като се смееше, преследваше и оскърбяваше не вас, а него — затуй, че вие сте безсърдечни, жестоки и безчестни; затуй, че откраднахте от него насладата, която ви достави, затова оскърбяваха него.“

„На седми юли 1857 година в Люцерн пред хотел «Швейцерхоф», в който отсядат най-богати хора, един странствуваш беден певец в продължение на половин час пя песни и свири на китара. Стотина души го слушаха. Певецът три пъти моли да му дадат нещо. Но никой нищо не му даде и мнозина му се надсмиваха.“

Това не е измислица, а положителен факт, който могат да проверят ония, които искат, от постоянните обитатели на „Швейцерхоф“, като се спряват по вестниците кои са били чужденците, живели в „Швейцерхоф“ на 7 юли.

Ето събитие, което историците на нашето време трябва да запишат с огнени, незаличими букви. Това събитие е по-значително, по-сериозно и има по-дълбок смисъл от фактите, които се записват във вестниците и историите. Че англичаните са убили още хиляда китайци, затуй, че китайците нищо не купуват с пари, а техният край погълща звънката монета, че французите са убили още хиляда кабили, затуй, че в Африка ще се роди много жито и че постоянната война е полезна за формиране на войски, че турският посланик в Неапол не може да бъде евреин и че император Наполеон се разхожда пеш в Plombières^[22] и чрез печата уверява хората, че той царствува само по волята на целия народ — всичко това са думи, които крият или показват нещо отдавна известно; но събитието, което стана в Люцерн на 7 юли, ми изглежда съвсем ново, странно и се отнася не към вечните лоши страни на човешката природа, а към известна епоха от развитието на обществото. Този факт не е за историята на хорските деяния, а за историята на прогреса и цивилизацията.

Защо този безчовечен факт, невъзможен в никое село — немско, френско или италианско, е възможен тук, където цивилизацията, свободата и равенството са доведени до висша степен, където се събират пътешественици, най-цивилизовани хора от най-цивилизованите нации? Защо тези зрели, хуманни хора, способни по принцип изобщо на всякакво честно, хуманно дело, нямат човешко сърдечно чувство, за да извършат лично те добро дело? Защо тези хора в своите палати, митинги и сдружения се грижат горещо за състоянието на безбрачните китайци в Индия, за разпространението на

християнството и образованието в Африка, за създаване сдружения за поправяне на цялото човечество, а не намират в душата си простото първично чувство на човека към човека? Нима това чувство им липсва и неговото място са засели високомерието, честолюбието и користта, ръководеща тези хора в техните палати, митинги и сдружения? Нима разширяването на разумното, себелюбиво сдружение на хората, което наричат цивилизация, унищожава и противоречи на нуждата от инстинктивно и проникнато с любов сдружение? И нима това е равенството, за което е пролята толкова невинна кръв и са извършени толкова престъпления? Нима народите като децата могат да бъдат щастливи само от звука на думата „равенство“?

Равенство пред закона? Та нима целият живот на хората протича в сферата на закона? Само една хилядна частица от него попада под закона, останалата част протича извън него, в сферата на нравите и възгледите на обществото. А в обществото лакеят е облечен по-добре от певеца и го оскърбява безнаказано. Аз съм облечен по-добре от лакея и безнаказано оскърбявам лакея. Портиерът смята, че аз стоя повисоко от него, а певецът по-ниско; когато аз седнах заедно с певеца, той сметна себе си равен с нас и стана груб. Аз станах нахален с портиера и портиерът призна, че стои по-ниско от мен. Лакеят стана нахален с певеца и певецът прие, че той стои по-горе от него. И нима това е свободната, това е, което хората наричат положителна свободна държава, където има макар и един гражданин, когото хвърлят в затвора затуй, че той, без да нанася вреда на някого, без да пречи на някого, върши единственото, което може, за да не умре от глад?

Нещастно, жалко създание е човекът със своята нужда от положителни решения, захвърлен в този вечно движещ се, безкраен океан от добро и зло, от факти, съображения и противоречия! Векове хората се борят и трудят, за да отделят на една страна доброто, на друга злото. Минават векове и където и да е, каквото и да прибави безпристрастният ум на везните на доброто и злото, везните не мърдат и на всяка страна има толкова добро, колкото и зло. Ако можеше човек да се научи да не съди и да не мисли рязко и положително, и да не отговаря на въпроси, които са му дадени само за да останат вечно неразрешими! Ако можеше да разбере, че всяка мисъл е и лъжлива, и справедлива! Лъжлива е с едностранчивостта си, поради невъзможността на човека да обгърне цялата истина, и е справедлива

като израз на една страна от човешките стремежи. Направили са хората подразделения в този вечно движещ се, безкраен, безкрайно разбъркан хаос от добро и зло, прокарали са въображаеми черти по това море и чакат морето наистина да се раздели. Като че няма милиони други подразделения, от съвсем друга гледна точка, в друга плоскост. Наистина тези нови подразделения се изработват в течение на векове, но и векове са минали и ще минат милиони. Цивилизацията е благо; варварството — зло; свободата е благо; робството — зло. Ето това именно въображаемо знание унищожава инстинктивните, най-блажените първични нужди от добро в човешката природа. И кой ще ми определя какво е свобода, какво е деспотизъм, какво е цивилизация, какво е варварство? И къде са границите на едното и другото? Кой чувствува в душата си тъй непоколебимо това мерило за добро и зло, за да може да преценява с него мимолетните заплетени факти? Кой притежава толкова богат ум, за да може, макар и в неподвижното минало, да обгърне всички факти и да ги прецени? И кой е видял такова състояние, в което да не са доброто и злото заедно? И откъде зная аз, че виждам повече едното, отколкото другото не поради туй, че съм застанал на неподходящо място? И кой е в състояние съвсем да откъсне макар и за миг ума си от живота, за да го погледне отгоре независимо? Имаме един, само един непогрешим ръководител — всемирния дух, който прониква във всички нас заедно и във всекиго поотделно, като единица, и влага във всекиго стремеж към онова, което трябва; същият онзи дух, който заповядва на дървото да расте към слънцето, на цветеца да хвърля семената наесен и на нас — да се стремим несъзнателно един към друг.

И този именно непогрешим блажен глас задържа шумното, бързо развитие на цивилизацията. Кой е повече човек и кой е повече варварин: онзи ли лорд, който, като видя изтърканите дрехи на певеца, избяга със злоба от масата, не заплати за труда му дори и еднаillionna частица от състоянието си и сега, сит, седнал в светлата уютна стая, спокойно съди работите в Китай, като смята справедливи извършваните там убийства, или мъничкият певец, който, с риск да попадне в затвора, с един франк в джоба си, двадесет години, без да вреди някому, ходи по планините и долините, радвайки хората със своето пеене, когото оскърбиха, едва ли не изгониха тази вечер и който

— уморен, гладен, засрамен, тръгна да преспи някъде върху спарена слама?

В това време откъм града, в мъртвата нощна тишина, далеч-далеч чух китарата на малкото човече и гласа му.

Не — обади се неволно в мене никакъв вътрешен глас, — ти нямаш право да скърбиш за него и да протестираш срещу благосъстоянието на лорда. Кой е претеглил вътрешното щастие, което лежи в душата на всеки от тези хора? Ето той седи сега някъде на някой мръсен праг, гледа сиящото лунно небе и радостно пее в тихата, благоуханна нощ, в душата му няма нито укор, нито злоба, нито разкаяние. А кой знае какво става сега в душата на всички тези хора, зад тези богати, високи стени? Кой знае, има ли у всички тях толкова безгрижна, кротка радост от живота и хармония със света, колкото тя живее в душата на този малък човек? Безкрайна е благостта и премъдростта на оногова, който е позволил и наредил да съществуват всички тия противоречия. Само на тебе, нищожен червей, който дръзко, незаконно се опитваш да вникнеш в неговите закони, в неговите намерения, само на тебе ти се привиждат противоречия. Той гледа кротко от своята светла неизмерима висота и се радва на безкрайната хармония, в която вие всички противоречиво, безкрайно се движите. В своята гордост ти поиска да се откъснеш от законите на общото. Не, и ти със своето дребничко, нищожничко негодуванийце срещу лакеите, и ти също отговори на хармоничната нужда на вечното и безкрайното...

18 юли 1857 г.

[0] Разказът е написан от Толстой по време на второто му пътуване в чужбина (1857 год.).

След като посетил редица градове във Франция, Италия и Швейцария, на 6 юли 1857 година Толстой пристигнал в швейцарския курортен град Люцерн и отседнал в хотел „Швейцерхоф“. На 7 юли той описал в дневника си следната случка, станала с него през този ден: „Ходих в Privathaus (частен дом — бележка на руската редакция). Като се връщах оттам, през нощта — времето беше мрачно — луната от време на време се показва иззад облаците, чуват се няколко прекрасни гласове, две камбанарии на широката улица, един мъничък

човек пее тиролски песни на китара, и то отлично. Аз му дадох пари и го поканих да пее пред «Швейцерхоф» — нищо; той си тръгна срамежливо, като бърбореше нещо, тълпата, смеейки се, го последва. А преди това и на балкона се трупаха в мълчаха. Аз го настигнах, поканих го в «Швейцерхоф» да пием. Заведоха ни в друг салон. Артистът е прост човек, но трогателен. Ние пихме, лакеят се засмя и портиерът седна. Това ме взмути — наругах ги и ужасно се развълнувах.“ (Пълно събрание на съчиненията, т. 47, стр. 140–141.) — След един ден, на 9 юли, Толстой записва в дневника си: „.... писах Люцерн“ (*пак там*, стр. 141). Същия ден съобщил на В. П. Боткин, че работи над разказа „Люцерн“ и го молел да му разреши да напише разказа във форма на писма към него.

Разказът бил написан за доста кратък срок. На 11 юли в дневника на писателя е отбелязан краят на първата редакция на разказа: „До обяд дописах Люцерн. Добре. Трябва да бъдеш смел, иначе нищо няма да кажеш, освен нещо грациозно, а на мене много ми е нужно да кажа нещо ново и смислено.“ (*Пак там*, стр. 142.) Но първата редакция на разказа не задоволила автора.

На 15 юли 1857 година Толстой отново пристъпил към работа над разказа. Обработката на разказа писателят продължил на 16 и 17 юли. В дневника си на 17 юли той записал: „Написах 3/4 от Люцерн... Diffus“ (многословно, разлято — бележка на руската редакция), (*Пак там*, стр. 144). На 18 юли втората редакция на разказа била завършена. На 21 юли Толстой писал на В. П. Боткин, че е завършил работата над разказа, който първовачално бил нарекъл „Записки на княз Нехлюдов“. Като се върнал в Русия, на 1 август (ст. ст.) 1857 година, Толстой чел разказа в писателските кръгове на „Съвременник“.

В дневника си записал: четенето „им подействува“ (*пак там*, стр. 150). Окончателната редакция на „Люцерн“ е от август 1852 година. На най-значителни изменения в нея е подложена заключителната част на разказа, в която се привеждат размишленията на Толстой за същността на западноевропейската буржоазна „цивилизация“, която направила на руския писател потискащо впечатление.

Разказът е бил публикуван в септемврийската книга на „Съвременник“ през 1857 година с подпись: „Граф Л. Н. Толстой“. ↑

[1] Rigi — планински масив в Швейцария. ↑

[2] Остроумник. ↑

- [3] Полка. ↑
- [4] Общи обеди. ↑
- [5] **Фрёшенбург** — села близо до Люцерн в Швейцария. ↑
- [6] **Арговия** — един от северните кантони на Швейцария. ↑
- [7] Местно, провинциално наречие. ↑
- [8] Госпожи и господа, ако мислите, че аз печеля нещо, вие се лъжете, аз съм един бедняк. ↑
- [9] Сега, госпожи и господа, ще ви изпяя песента за Риги. ↑
- [10] Госпожи и господа, благодаря ви и ви пожелавам лека нощ. ↑
- [11] *Интерлакен* — градче в централна Швейцария. ↑
- [12] *Шамони* — село в Савоя. ↑
- [13] *Глидерзухт* — болка в ставите, ревматизъм. ↑
- [14] *Aix-les-Bains* — град в Савоя. ↑
- [15] Да, захарта е хубава, тя е приятна за децата. ↑
- [16] *Вегис* — село на северния бряг на Фирвалдщедското езеро в Швейцария. ↑
- [17] Само туй ще ви кажа. ↑
- [18] Твърде много притесняван от полицията. ↑
- [19] Един бедняк. ↑
- [20] Само туй ще ви кажа! ↑
- [21] Господинът има право; Вие имате право. ↑
- [22] *Plombières* — курортен град във Вогезите. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.